

РОЗДІЛ 4 – ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

УДК 377.3:656.61.052

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ ОФІЦЕРІВ ДО УМОВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ДИСЦИПЛІН СУСПІЛЬНО- ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ (ЗА МЕТОДИКОЮ К. РОДЖЕРСА - Р. ДАЙМОНДА)

Бабишена М.І.

Херсонська державна морська академія, пр. Ушакова 20, м. Херсон, Україна

maryana.babyshena@mail.ru

У статті подаються особливості вивчення рівня психологічної адаптації майбутніх суднових офіцерів. Показана порівняльна характеристика до формувального етапу дослідження та після нього. Визначено роль психологічної адаптації у формуванні професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів.

Ключові слова: психологічна адаптація, професійно значущі якості майбутніх суднових офіцерів.

ОСОБЕННОСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ ИЗУЧЕНИЯ УРОВНЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ БУДУЩИХ СУДОВЫХ ОФИЦЕРОВ К УСЛОВИЯМ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА И ДИСЦИПЛИНАМ ОБЩЕСТВЕННО-ГУМАНИТАРНОГО ЦИКЛА (ПО МЕТОДИКЕ К. РОДЖЕРСА- Р. ДАЙМОНДА)

Бабышена М.И.

Херсонская государственная морская академия, пр. Ушакова, 20, г. Херсон, Украина

maryana.babyshena@mail.ru

В статье подаются особенности изучения уровня психологической адаптации будущих судовых офицеров. Показана сравнительная характеристика до формирующего этапа исследования и после него. Определена роль психологической адаптации в формировании профессионально значимых качеств будущих судовых офицеров.

Ключевые слова: психологическая адаптация, профессионально значимые качества будущих судовых офицеров.

RESEARCH FEATURES OF STUDYING OF PSYCHOLOGICAL ADAPTATION LEVEL OF FUTURE MARINE OFFICERS TO THE TERMS OF EDUCATIONAL PROCESS AND DISCIPLINES OF SOCIAL AND HUMANITARIAN CYCLE (BASED ON K. RODZHERS AND R. DAYMOND'S METHOD)

Babyshena M.I.

Kherson state marine academy, 20, Ushakova Ave., Kherson, Ukraine

maryana.babyshena@mail.ru

Research features of studying of psychological adaptation level of future marine officers are given in the article. Comparative characteristics before the forming stage of research and after it is shown. The role of psychological adaptation in forming professionally meaningful qualities of future marine officers.

Such concept as «adaptation» is analyzed in research, as it is the basis of subsequent professional preparation of future marine officers.

In our research we used the method of K. Rodzhers and R. Daymon to study the psychological adaptation level of future ship officers to the terms of educational process and disciplines of social and humanitarian cycle. This method enabled determination of psychological adaptation level and interpersonal relations in the mentioned investigated category in the conditions of educational process and influences on formation of professionally meaningful qualities

for future activity, such as: adaptivity, deadaptation, level of social perception, attitude to yourself, that means acceptance or rejection, acceptance and or rejection of others, emotional comfort and discomfort, internal and external control, domination, – which are the most important aspects of social and professional co-operation.

By this method was found correlation of statements with their own features, that to neutralize possibility of setting on the socially desired answers. In the article it is marked, that on formation of professionally meaningful qualities of future marine officers substantial influence has disciplines of social and humanitarian cycle, as they are taught during an adaptation process to the higher school, personal formation and upgrowth of student, they contain considerable potential possibilities for realization of dialogical principles and personality activity for professional self-realization. Formation of personal professionally meaningful qualities is taking place during lectures, seminars, discussions in the form of «round table», business games, etc. Conducting business games makes the students to use their knowledge and competence acquired during studies and shipboard practice.

The use of the mentioned method of professionally meaningful qualities research of future marine officers enabled to trace their attitude toward a chosen profession, to acquire knowledge, competency and skills of professional activity, directly in the conditions of the specialized university. The close relationship of the educational process and upgrowth of students persuades that they realize the importance of professionally significant qualities formation both during studies and shipboard practice. Social and humanities are an essential foundation of the personality traits that contribute to self-realization in the field of professional activity.

Key words: psychological adaptation, professionally meaningful qualities of future marine officers.

Одним з найважливіших чинників професійної підготовки майбутніх фахівців є процес їх адаптації до нових умов перебування, тобто вищого навчального закладу, де провідною діяльністю є навчальна, що впливає на їхній емоційний комфорт. Саме в цей момент майбутні спеціалісти, в нашому випадку майбутні судові офіцери, перебувають у складній ситуації знайомства з новими формами діяльності, спілкування, дозвілля, співвідносять власні сподівання з реальністю.

Мета статті – дослідити та порівняти показники рівня психологічної адаптації майбутніх судових офіцерів до формувального етапу дослідження та після нього і визначити роль адаптації у формуванні професійно значущих якостей майбутніх судових офіцерів.

Для нашого дослідження доцільно проаналізувати таке поняття як «адаптація», оскільки саме вона є основою подальшої професійної підготовки майбутніх судових офіцерів.

Т. Алексеева тлумачить зазначений феномен як процес пристосування особистісних якостей до умов даного вузу і формування на цій основі нових соціально і професійно значущих якостей, що забезпечують реалізацію особистісного потенціалу студента [1, с. 28].

Т. Волгіна акцентує, що адаптація до вузівського образу життя, навчання, дозвілля пов'язана зі стрімкою зміною соціального стану особистості. Основний зміст процесу адаптації дослідниця визначає як: нове ставлення до професії; засвоєння нових навчальних норм, оцінок, способів та прийомів самостійної роботи; пристосування до нового навчального колективу, його звичаїв та традицій; оволодіння новими видами наукової діяльності, науково - дослідної роботи студентів; пристосування до нових побутових умов у студентському гуртожитку, нових зразків студентської культури, нових форм використання вільного часу [3].

В. Семіченко запропонувала концепцію системного розгляду процесу адаптації. В її основі лежить ідея про те, що загальна ефективність процесу адаптації людини суттєво залежить від інтеграційних тенденцій особистості. Загальний процес адаптації – це складне явище, яке має певну структуру, складається із багатьох відносно незалежних процесів. Кожен із них обслуговує певну систему відносин, які виникають у людини з відповідною системою, і в сукупності з ними та відповідними зв'язками складає певний структурний компонент [4].

Таким чином, поняття «адаптація» є багатозначним, що відображає різноманітність та багаторівневість означуваного явища. У найбільш поширеному розумінні під адаптацією розглядають процес пристосування організму до нового середовища. Мова йде про цілісне, системне пристосування, що об'єднує біологічний, психологічний та соціальні рівні.

Для вивчення рівня психологічної адаптації майбутніх суднових офіцерів до умов навчального процесу та дисциплін суспільно-гуманітарного циклу нами було використано методикою К. Роджерса та Р. Даймонда, котра дала можливість визначення рівня психологічної адаптації й міжособистісних стосунків у зазначеній категорії досліджуваних в умовах навчального процесу та впливає на формування професійно значущих якостей для майбутньої діяльності, а саме: адаптативність, дезадаптивність, рівень соціального сприйняття, ставлення до самого себе, тобто прийняття та не прийняття себе, прийняття та не прийняття інших, емоційний комфорт та емоційний дискомфорт, внутрішній та зовнішній контроль, домінування – які є безумовно важливим аспектом соціально-професійної взаємодії. Позаяк, загальнонаукове визначення соціально-психологічної адаптації акцентує увагу на її оптимізації взаємодії особистості і групи, формування мети, ціннісних орієнтацій, що впливають на навчальний процес і сприяють входженню у професійну діяльність [5, с. 43-56].

Психологічна адаптація – це продукування особою окремих видів психологічного захисту або їх системи, що дозволяють зберігати високий рівень самооцінки навіть за відсутності об'єктивних підстав для цього. Показники адаптивності / неадаптивності мають норму в межах 68–136; показники соціальної сприйнятливості (рівень нещирості) від « - » до « + » мають норму в межах 18–36; показники сприйняття себе мають норму від 22 до 42, норма несприйняття себе – від 14 до 28; норма сприйняття інших – від 12 до 24, норма несприйняття інших – від 14 до 28; норма емоційного комфорту та дискомфорту – від 14 до 28; норма внутрішнього контролю від 26 до 52, зовнішнього контролю – від 18 до 36; домінування від 6 до 12, керованості від 12 до 24; ескапізм, тобто уникання проблем, від 10 до 20. Ці норми визначені для дорослої категорії осіб.

Отже, визначення особистісних проявів майбутніх суднових офіцерів за допомогою методики дозволяють вивчити рівень їх адаптації до навчального процесу, до новоутвореного кола взаємодії та використати набуті знання, уміння і навички у формуванні професійно значущих якостей для майбутньої професійної самореалізації.

За методикою К. Роджерса-Р. Даймонда ми отримали результати соціально-психологічної адаптації особистості курсантів до навчального процесу з метою формування професійно значущих якостей. Показники наведені у Таблиці 1.

Таблиця 1. Показники проведеного дослідження за методикою К. Роджерса-Р. Даймонда курсантів 1 курсу до експерименту

	Низький		Середній		Високий	
	Норма за методикою	1 курс	Норма за методикою	1 курс	Норма за методикою	1 курс
Адаптивність	67	64,6	68-136	-	137	-
Дезадаптивність	67	-	68-136	126,3	137	-
Соціальна сприйнятливість	17	-	18-36	27,9	37	-
Сприйняття себе	21	-	22-42	-	43	48,5
Несприйняття себе	13	-	14-28	21	29	-
Сприйняття інших	11	-	12-24	23,8	25	-
Несприйняття інших	13	-	14-20	-	21	24,6

Емоційний комфорт	13	-	14-28	-	29	29,2
Емоційний дискомфорт	13	-	14-28	-	29	34,6
Внутрішній контроль	25	-	26-52	-	53	62,1
Зовнішній контроль	17	-	18-36	35	37	-
Домінування	5	-	6-12	-	13	12,1
Відомість	11	-	12-24	-	25	29,4
Ескапізм	9	-	10-20	-	21	22,2

Слід зауважити, що ця методика дала змогу з'ясувати співвідношення тверджень з їх власними особливостями, тобто нейтралізувати можливість установки на соціально-бажані відповіді.

Так, першокурсникам характерні наступні показники за бальною системою: ескапізм (уникання проблем) – 22,2 свідчить про включеність у навчальний процес; відомість – 29,4 свідчить про те, що вони підкоряються загальним вимогам навчального процесу; показник домінування – 12,1 знаходиться в межах норми; зовнішній контроль входить до середнього рівня – 35,0 і знаходиться в межах норми; внутрішній контроль входить до високого рівня – 62,1 бали – і свідчить про перебудову та включеність до навчального процесу вищої школи; емоційний дискомфорт – 34,6 балів та емоційний комфорт – 29,2 балів знаходяться серед показників високого рівня і свідчать про налаштованість емоційної сфери на новий вид навчальної діяльності і може супроводжуватися емоційно-лабільними реакціями. Чільне місце серед показників за даною методикою посідають «неприйняття інших» – 24,6 балів та «прийняття інших» – 23,8 балів, котрі знаходяться на високому рівні, і свідчать про рівень адекватного реагування на оточення та комунікацію; неприйняття себе – 21,0 балів та прийняття себе 48,5 балів вказують на наявність завищеної самооцінки досліджуваних. А середній рівень показників «неправдивість» – 27,9 балів підтверджують об'єктивність отриманих даних; високий рівень мають показники «дезадаптації» – 126,3 балів та «адаптивності» – 64,6 балів, котрі свідчать, що ці процеси врівноважені та співпадають із ситуацією, в якій вони набувають професійних якостей. Для наочності показники наведені на Рис. 1.

Рис. 1. Результати дослідження за методикою К. Роджерса-Р. Даймонда

Суттєвий вплив на формування професійно значущих якостей майбутніх судових офіцерів мають саме дисципліни суспільно-гуманітарного циклу, оскільки вони викладаються протягом адаптаційного процесу до вищої школи та особистісного становлення і розвитку курсанта, вони містять значні потенційні можливості для реалізації принципів діалогічності й особистісної активності для фахової самореалізації. Формуванню особистісних професійно значущих якостей відбувається у процесі проведення лекційних, семінарських занять, під час проведення дискусії у формі «круглого столу», ділових ігор тощо. Проведення ділових ігор сприяє виробленню у курсантів використання знань, умінь і навичок, набутих у процесі навчання та навчальної практики. Проведення ділових ігор у контексті майбутньої професійної діяльності сприяє розумінню необхідності формування професійно значущих якостей ще в стінах вищого навчального закладу під керівництвом викладачів, фахівців морської справи.

Суспільно-гуманітарні дисципліни є тією чарункою, що поєднує дві складові професійної діяльності «людина-механізм» та «людина-людина» через принципи неперервності, комплексності та дієвої активності. Слід зазначити, що відповідно до цих принципів формування професійно значущих якостей майбутніх судових офіцерів відбувається з перших днів їх перебування у вищому навчальному закладі та триває протягом усього періоду навчання; кожний предмет суспільно-гуманітарного циклу є включеним у навчально-виховний процес і є, безпосередньо, тим елементом, котрий бере участь у формуванні фахових якостей; активність курсантів є наскрізним елементом формування вище зазначених якостей.

За методикою К. Роджерса-Р. Даймонда було отримано показники соціально-психологічної адаптації до умов майбутньої професійної діяльності, котра посідає чільне місце у навчальному процесі вищого навчального закладу [5]. Для наочності кількісні показники наведені у Таблиці 2.

Слід зауважити, що ця методика дала змогу з'ясувати співвідношення тверджень з їх власними особливостями.

Таблиця 2. Показники проведеного дослідження за методикою К. Роджерса-Р. Даймонда курсантів 4 курсу після формувального експерименту

	Низький		Середній		Високий	
	Норма за методикою	4 курс	Норма за методикою	4 курс	Норма за методикою	4 курс
Адаптивність	67	-	68-136	113,6	137	-
Деадаптивність	67	-	68-136	98,2	137	-
Соціальна спрятовність	17	-	18-36	21,8	37	-
Сприйняття себе	21	-	22-42	31,1	43	-
Несприйняття себе	13	-	14-28	22,9	29	-
Сприйняття інших	11	-	12-24	19,4	25	-
Несприйняття інших	13	-	14-20	-	21	20,4

Емоційний комфорт	13	-	14-28	25,1	29	-
Емоційний дискомфорт	13	-	14-28	21,4	29	-
Внутрішній контроль	25	-	26-52	50,4	53	-
Зовнішній контроль	17	-	18-36	27,2	37	-
Домінування	5	-	6-12	8,3	13	-
Відомість	11	-	12-24	20,4	25	-
Ескапізм	9	-	10-20	18,8	21	-

Так, за бальною системою показник ескапізму (уникання проблем) – 18,8 свідчить про норму у сприйнятті проблем; керований – 20,4 свідчить про те, що вони підкоряються загальним вимогам; домінування – 8,3 знаходиться в межах норми; зовнішній контроль – 27,2 теж знаходиться в межах норми; внутрішній контроль 50,4 свідчить про достатній рівень контролю; емоційний дискомфорт – 21,4 та емоційний комфорт – 25,1 знаходяться в межах норми і свідчать про збалансованість емоційної сфери в навчального процесу і проявляється в адекватних судженнях та поведінкових реакціях; несприйняття інших – 20,4 та прийняття інших – 19,4 свідчать про те, що вони готові до спілкування, до роботи в команді, тому адекватно реагують на оточення; несприйняття себе – 22,9 та прийняття себе 31,1 свідчать про реальну самооцінки; неправдивість – 21,8 свідчить про те, що отримані результати були об'єктивними; дезадаптація – 98,2 та адаптативність – 113,6 свідчать про те, що ці процеси врівноважені та співпадають із ситуацією, в якій вони перебувають. Графічно результати дослідження подано на Рис. 2.

Рис. 2. Результати дослідження за методикою К. Роджерса- Р. Даймонда після проведення експерименту

Результати, отримані за методикою К. Роджерса-Р. Даймонда, свідчать про те, що показники даної методики позитивно впливають на формування професійно значущих якостей

майбутніх суднових офіцерів. На момент закінчення навчального закладу вони, фактично, мають арсенал цих якостей, котрі необхідні у професії майбутніх суднових офіцерів.

Використання вище зазначеної методики дослідження професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів дає змогу простежити їх ставлення до обраної професії, до набуття знань, умінь і навичок професійної діяльності безпосередньо в умовах спеціалізованого вищого навчального закладу. Тісний зв'язок навчального процесу та особистісного дорозвитку курсантів переконує в тому, що вони усвідомлюють важливість формування професійно значущих якостей як у процесі навчання, так і під час проходження фахових практик. Суспільно-гуманітарні дисципліни є суттєвим підґрунтям формування особистісних якостей, котрі сприяють особистій самореалізації у царині професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Т. В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі [Текст] / Т. В. Алексеева, : дис. канд. психол. наук: 19.00.01 ; КНУ ім. Тараса Шевченка. - К., 2003. - 204 с.
2. Балл Г.А. Понятіе адаптаци и его значение для психологи личности // Вопросы психологии. - 1989. - №1. - с.92-99.
3. Волгина Т. Ю. Адаптация студентов к обучению в педагогическом вузе: трудности, проблемы, пути их решения [Текст] / Т. Ю. Волгина // Электронный научный журнал «Вестник Омского государственного педагогического университета». - Вып. 2007. - Режим доступа : www.omsk.edu.
4. Семиченко В. А. Психология деятельности. - К. : Издатель Ешке А. Н., 2002. - 248 с.
5. Осницкий А. К. Определение характеристик социальной адаптации / А. К. Осницкий // Психология и школа. - 2004. - № 1. - С. 43-56.

REFERENCE

1. Alekseeva T. V. Psihologichni faktori ta proyavi protsesu adaptatsiyi studentiv do navchannya u vischomu navchalnomu zakladi [Tekst] / T. V. AleksEeva, : dis. kand. psihol. nauk: 19.00.01 ; KNU Im. Tarasa Shevchenka. - K., 2003. - 204 s.
2. Ball G.A. Ponyatie adaptatsii i ego znachenie dlya psihologi lichnosti // Voprosi psihologii. - 1989. - №1. - s.92-99.
3. Volgina T. Yu. Adaptatsiya studentov k obucheniyu v pedagogicheskom vuze: trudnosti, problemyi, puti ih resheniya [Tekst] / T. Yu. Volgina // Elektronnyiy nauchnyiy zhurnal «Vestnik Omskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta». - Vyip. 2007. - Rezhim dostupa : Www.omsk.edu.
4. Semichenko V. A. Psihologiya deyatelnosti. - K. : Izdatel Eshke A. N., 2002. - 248 s.
5. Osnitskiy A. K. Opredelenie harakteristik sotsialnoy adaptatsii / A. K. Osnitskiy // Psihologiya i shkola. - 2004. - №1. - S. 43-56.